

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

*Л. О. Петкова, д. е. н., професор, l_petkova@ukr.net,
Д. Ю. Марущак, к. е. н., старший викладач, d.marushchak@chdtu.edu.ua,
Черкаський державний технологічний університет*

У статті розглядаються питання оцінки сталості розвитку регіонів України. Запропоновано оновлений з урахуванням децентралізації підхід до визначення рівня впливу бюджетної політики на взаємодію економічної ефективності, соціальної та екологічної складових регіонального розвитку. Підвищення соціально-економічної ефективності реформ в Україні розглядається через зміну нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів. Показано значення запропонованого підходу в посиленні рівня обґрунтованості подальших змін регіональної політики сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, регіони, реформи, децентралізація, якість розвитку.

Постановка проблеми. Проблематика сталого розвитку формує порядок денний в глобальному, національному та регіональному вимірах упродовж кількох останніх десятиліть. Цілі та завдання соціальної, економічної та екологічної збалансованості в Україні визначають спрямованість стратегій розвитку численних суб'єктів різного таксономічного рівня. Здійсненню системних реформ в державному управлінні та підвищенню якості життя населення покликана політика децентралізації влади. Важливо оцінити її результативність в контексті реалізації довгострокових цілей сталого розвитку. Це дозволить не лише підвищити ефективність використання ресурсів у країні, але і запровадити кращі світові стандарти суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сталого розвитку України та її регіонів посідає чільне місце серед досліджень вітчизняних вчених. Фундаментальні наукові праці присвячені обґрунтуванню передумов, ресурсного забезпечення, методичних підходів оцінки сталості економічного розвитку, механізмів фінансового стимулювання [1–5]. Одночасно, авторами визначена низька ефективність досягнення цілей сталого розвитку, умов забезпечення надійності та ефективності функціонування економічної системи України. Основними перешкодами успішної реалізації політики сталого розвитку стали проблеми

фінансового забезпечення, неефективне макроекономічне регулювання тощо [3, с.60]. Незважаючи на період прискореного економічного зростання – 7,5 % упродовж 2000–2007 рр., сукупне зростання ВВП за цей час на 80 % та майже 70% підвищення продуктивності праці, якісних структурних перетворень та подолання ключових системних диспропорцій не відбулось [6, с.8].

Усталеність економічного розвитку країни набуває нового наповнення з перерозподілом владних повноважень між центром і регіонами. Реформа децентралізації, започаткована в Україні має конкретні результати, що відображаються в підвищенні показників соціально-економічного розвитку регіонів. На етапі розширення децентралізації важливо оцінити рівень зрушень в досягненні цілей сталого розвитку та визначити пріоритети подальшого реформування.

Формулювання мети статті. Метою даної роботи є удосконалення методичних підходів оцінювання сталого розвитку регіонів України в умовах політики децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Парадигма сталого розвитку, основу якої складає ідея задоволення потреб теперішнього без обмеження здатності майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби, визначає глобальні, регіональні та національні стратегії. Ключовим питанням є економічної ефективності, соціальної інте-

гратії та екологічної відповідальності.

Ефективним інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, є бюджетна політика. Головною умовою її дієвості є пріоритетність фінансування охорони здоров'я, освіти та інфраструктури території у структурі бюджетних видатків. Фінансова децентралізація владних повноважень – необхідна умова досягнення стійкого економічного розвитку країни та її регіонів, що доведено багаторічним досвідом європейської регіональної

політики.

В Україні реалізація політики фінансової децентралізації розпочалась із прийняттям Верховною Радою у грудні 2014 року змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. Станом на 2016 р. порівняння регіональних показників індексу людського розвитку із часткою податкового нагромадження в структурі місцевих бюджетів не відображає прямої взаємозалежності (рис. 1).

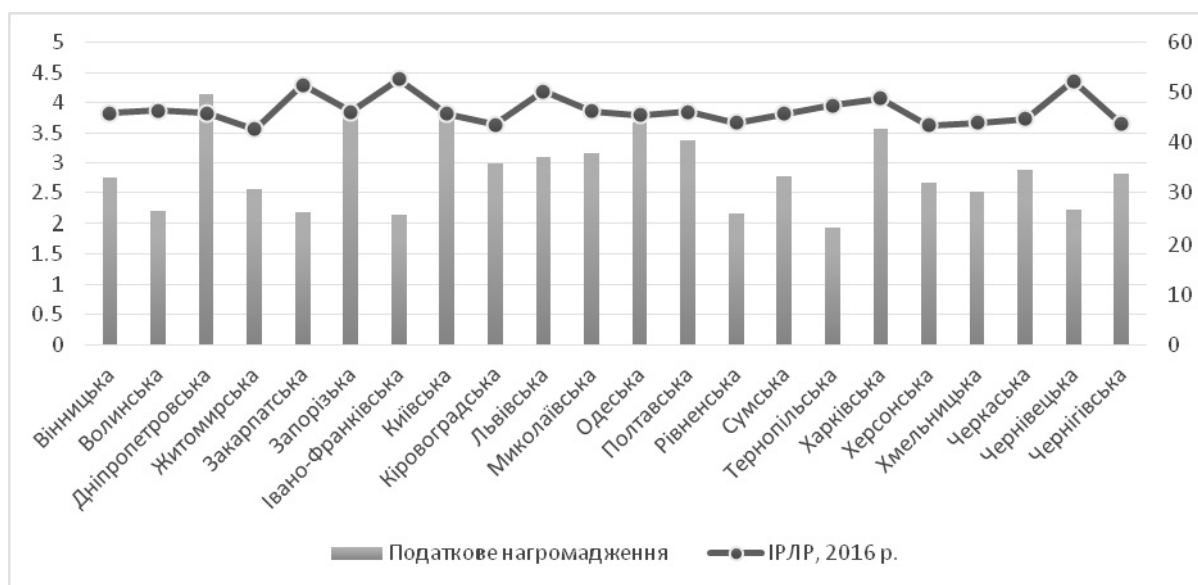

Рис. 1. Значення регіонального індексу людського розвитку та податкового нагромадження в структурі місцевих бюджетів у 2016 році в Україні

В умовах реалізації курсу на децентралізацію бюджетного управління, важливим фактом є підвищення самостійності регіонів у здійсненні бюджетної політики, посилення ролі органів місцевої самоврядування за належну організацію функціонування бюджетного механізму на місцевому рівні. В той же час, важливо забезпечити ефективну систему бюджетного регулювання, яка має на меті зокрема вирівнювання соціально-економічного рівня регіонів. Задля ефективної реалізації бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіонів України, доцільно звернутись до кращого світового досвіду запровадження регіональної політики. Окремі питання методології використання бюджетного механізму у вирішенні проблем підтримки соціально-економічного розвитку регіонів врегульовано міжнародними органами і установами, серед

яких варто виділити МВФ, Світовий банк, ЄС, Організація економічного співробітництва і розвитку та інші.

В більшості розвинутих країн світу органи місцевого самоврядування мають широкі права у сфері місцевого оподаткування: регулювання місцевого оподаткування, зокрема шляхом встановлення ставок місцевих податків та зборів центральними органами влади та визначення граничних обсягів податків, які зараховуються до місцевих бюджетів.

Особливістю бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіонів у США є диференційованість підходів щодо формування доходів бюджетів різних рівнів. Так, наприклад, бюджети штатів формуються за рахунок непрямих податків, місцеві бюджети – за рахунок майнових податків і міжбюджетних трансфертів [8, с.9].

В Японії функціонує 47 регіональних префектур, які об'єднують понад 3000 місцевих громад (міст, селищ), що мають самостійний бюджет. Місцеве оподаткування представлено в основному прямими податками і забезпечує до 40% надходжень місцевих бюджетів.

Дещо інше становище в Данії, де 40 % місцевих бюджетів складають надходження від місцевих податків, 10 % – з місцевих неподаткових джерел, а 50 % припадає на державні субсидії [9].

Регіональна політика Європейського Союзу базується на трьох принципах: економічне зближення регіонів для скорочення міжрегіональної та міжкраїнової диференціації; підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості; сприяння співпраці між регіонами для зменшення економічної ролі кордонів [10]. Тим самим, забезпечується оптимальне співвідношення владних функцій центру та регіонів з метою досягнення рівності можливостей для всіх учасників.

Щодо регіонів України, то середнє значення податкового нагромадження в структурі місцевих бюджетів складає 34,5%. Найменший цей показник у західних регіонах країни (Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Рівненській та Тернопільській областях). І навпаки, найбільша частка зафіксована у промислових Дніпропетровській та Запорізькій областях.

Детальний аналіз впливу податкового нагромадження на зміну основних показників регіонального індексу людського розвитку потребує використання різних методів. Зважаючи на нелінійність впливу аналізованих факторів на показник, різний характер залежності оцінюваного показника від їх дії у різних інтервалах, для більш точного оцінювання впливу податкових надходжень в структурі доходів місцевих доходів на розвиток основних складових регіонального індексу розвитку людських ресурсів було використано шести-факторну економіко-математичну модель, з використанням методів нечіткої логіки. Теоретичні засади даного підходу розроблені Л. А. Заде [11] та знайшли своє відображення в економіці, фінансах [12–14].

Нечіткі моделі є простішими та більш ефективними, ніж класичні, особливо при оцінюванні економічного рівня розвитку окремих таксономічних одиниць. Результат отриманої інформації після процедури декодування може реєструватись в єдиній базі даних статистики (області, регіону) з метою попередження виникнення та запобігання поширенню нестабільної ситуації. Перевагою нечіткої логіки є те, що її моделі дозволяють відобразити спосіб мислення людини, і тому є необхідними при вирішенні економічних задач, які пов'язані з прийняттям рішень на основі отриманих даних. Середньоквадратична похибка навчання (σ_n) становила 0,00051, що дозволяє використовувати модель для аналізу типу: «Якщо A , то ?» або «Якщо $a = A$, то $v = ?$ ». Тобто, з допомогою моделі можемо оцінити, як зміниться показники регіонального індексу людського при зміні частки податкового нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів. Знання цих залежностей дасть змогу ефективно коригувати національну регіональну політику загалом та політику в сфері соціально-економічного забезпечення регіону.

Для оцінювання впливу місцевих бюджетів на диференціації регіонів України за рівнем людського розвитку, враховуючи складність формалізації впливу зазначених факторів на змінну, було використано економіко-математичну модель, побудовану з використанням методів нечіткої логіки.

$$Y = f(x_1; x_2; x_3; x_4; x_5; x_6), \quad (1)$$

де x_1 – індекс «Відтворення населення», x_2 – індекс «Соціальне середовище», x_3 – індекс «Комфортне життя», x_4 – індекс «Добробут», x_5 – індекс «Гідна праця», x_6 – індекс «Освіта».

Модель було побудовано в середовищі MATLAB за допомогою *ANFIS* – редактора пакета нечіткої логіки Fuzzy Logic Toolbox. За результатами дослідження можемо оцінити, як зміниться стан людського розвитку регіонів України при зміні частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів (рис. 2).

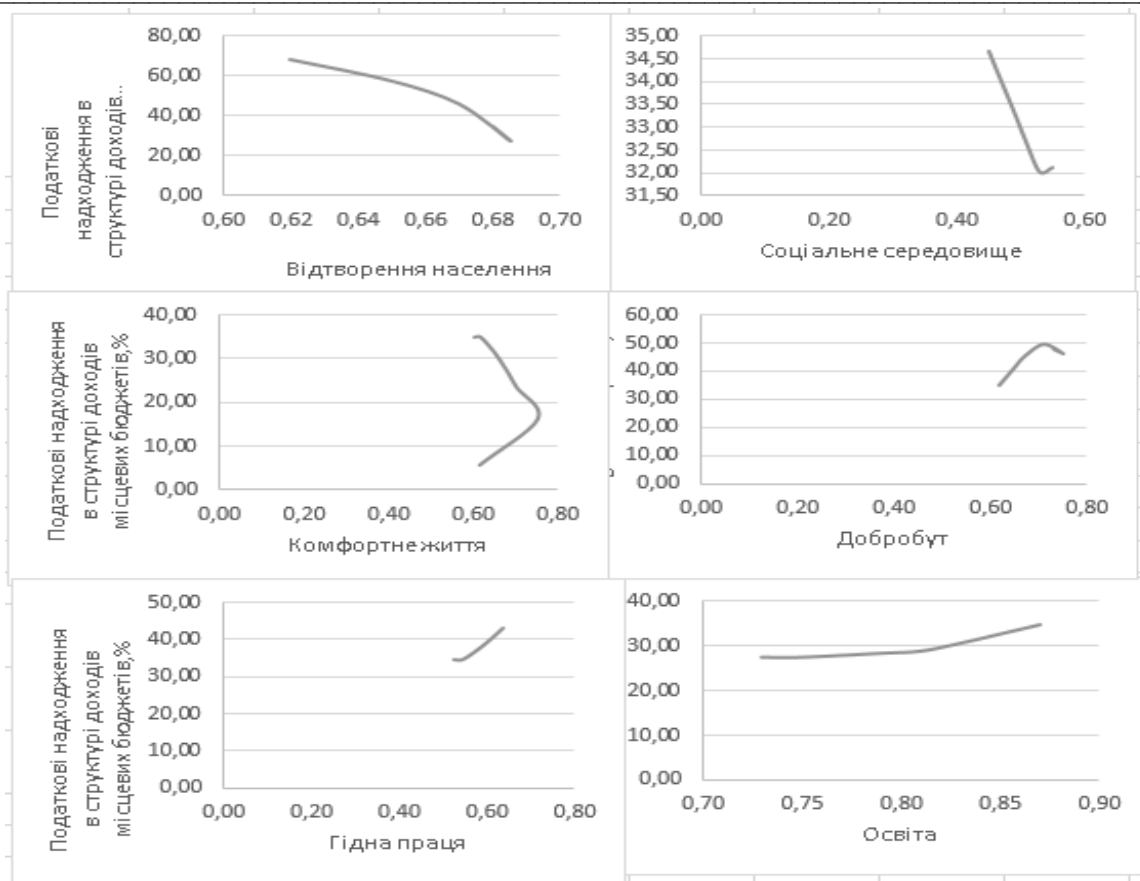

Рис. 2. Залежність рівня людського потенціалу Черкаської області від частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів
Розраховано за: [15–16].

Розглянемо на прикладі трьох областей України, а саме Черкаської, Запорізької та Дніпропетровської областей. Фактичні значення факторів для Черкаської області є такими: індекс «Відтворення населення» – 0,68, індекс «Соціальне середовище» – 0,4497, індекс «Комфортне життя» – 0,6059, індекс «Добробут» – 0,6176, індекс «Гідна праця» – 0,5274, індекс «Освіта» – 0,8519 (дані про РІЛР за 2016 рр.).

Дослідимо, як змінюється результуюча характеристика при зміні кожного із вхідних факторів за незмінності інших. З усіх досліджуваних факторів, стабільно позитивний вплив на збільшення рівня людського розвитку Черкаської області має лише зростання індексів «Гідна праця», «Освіта» та «Добробут».

Зростання індексу «Гідна праця», за незмінних інших факторів, забезпечує максимальне значення частки податкового нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів до 43,7 % при значенні індексу «Гідна праця» 0,64. Зростання індексу

«Освіта» до максимального значення приводить до зростання частки податкового нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів до 34,7 % при значенні індексу 0,89.

Зростання індексу «Добробут» приводить до несуттєвого зростання змінної з подальшим скороченням. Індекс «Відтворення населення» та індекс «Комфортне життя» за вищезазначених значень інших факторів призводить до зменшення частки податкового нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів. Отже, стан людського розвитку за останніми трьома показниками відображає як об'єктивні закономірності (часовий лаг між покращенням демографічних індикаторів, зростанням пропозиції праці та показників економічного розвитку регіону), так і наявність негативних тенденцій. Так, підвищення рівня доходів населення регіону з відповідним зростанням параметрів поточного споживання та заощадження не стимулює зростання податкових надходжень місцевого бюджету. Така ситу-

ація потребує додаткових заходів стимулювання сучасних економічної активності в регіоні.

Розглянемо ступінь залежності людського розвитку від місцевих бюджетів для Дніпропетровської області. Фактичні зна-

чення факторів для даного регіону є такими: «Відтворення населення» – 0,6633, індекс «Соціальне середовище» – 0,4109, індекс «Комфортне життя» – 0,5752, індекс «Добробут» – 0,7167, індекс «Гідна праця» – 0,6131, індекс «Освіта» – 0,8487 (рис. 3).

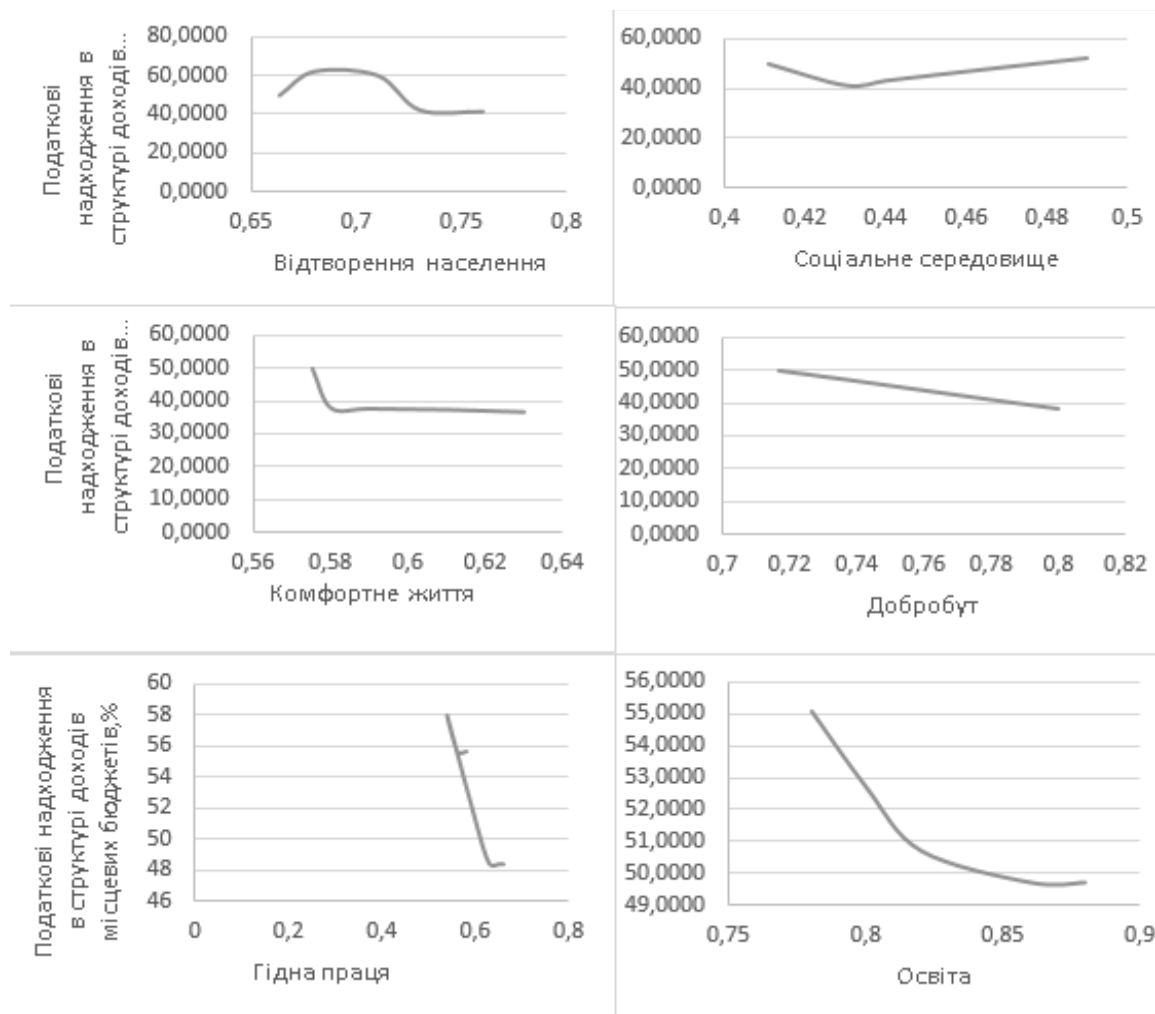

Рис. 3. Залежність рівня людського потенціалу Дніпропетровської області від частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів.

Розраховано за: [15–16].

З усіх факторів, що досліджувались, стабільно позитивний вплив на збільшення рівня людського розвитку Дніпропетровської області має лише зростання індексу «Соціальне середовище».

За незмінних інших факторів, це забезпечує максимальне значення частки податкового нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів до 58,1 % при значенні індексу «Соціальне середовище» – 0,55. Індеси «Добробут», «Гідна праця», «Освіта» мають обернений вплив. При збільшенні даних показників відбувається

зменшення частки податкового нагромадження в структурі доходів місцевих бюджетів, і дозволяє зробити висновки, аналогічні щодо попереднього регіону.

Для визначення взаємозалежності індексу людського розвитку та місцевих бюджетів Запорізької області були встановлені такі фактичні значення факторів: «Відтворення населення» – 0,691, індекс «Соціальне середовище» – 0,4163, індекс «Комфортне життя» – 0,5508, індекс «Добробут» – 0,7491, індекс «Гідна праця» – 0,5958, індекс «Освіта» – 0,8469 (рис. 4).

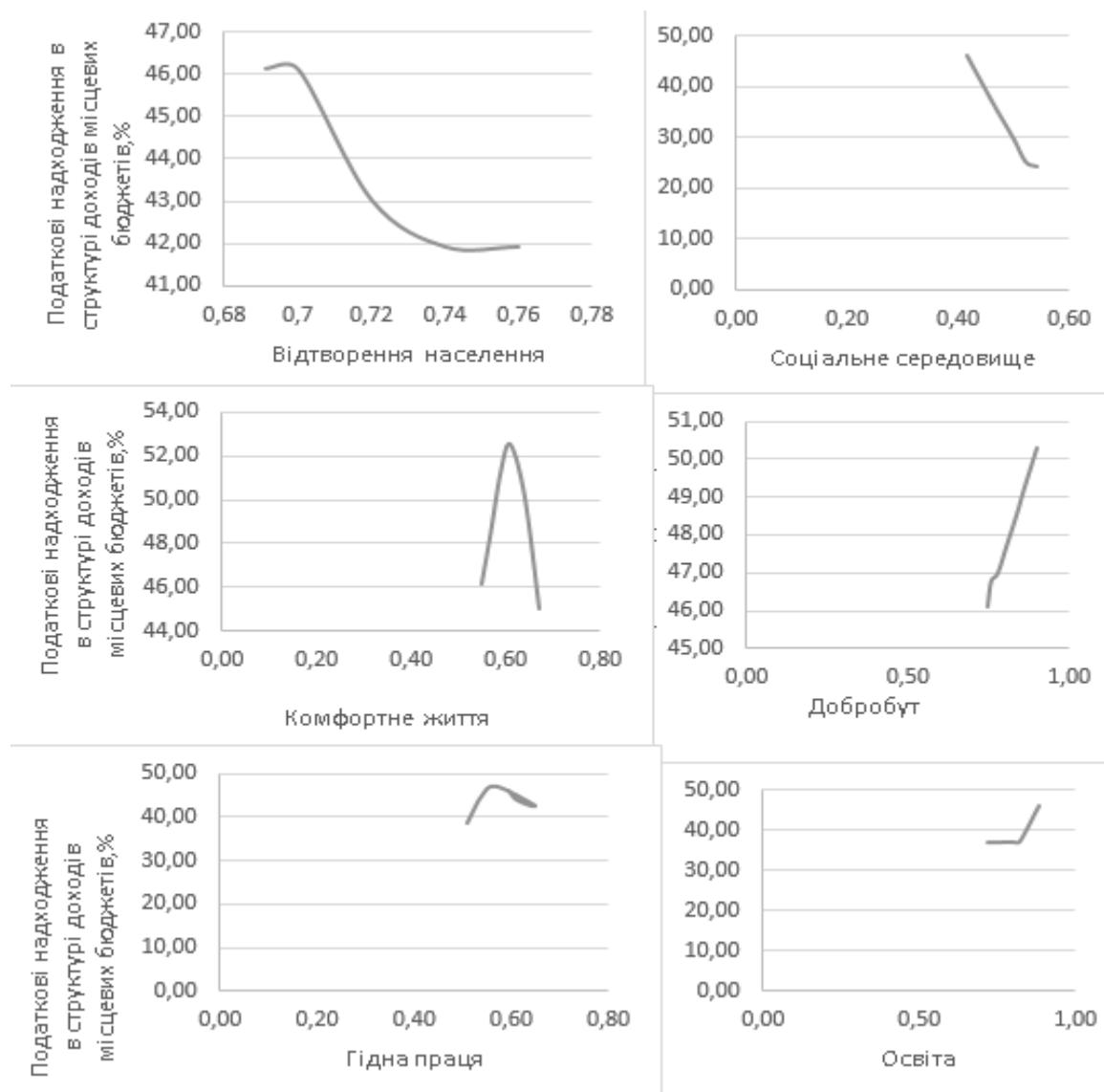

Рис. 4. Залежність рівня людського потенціалу Запорізької області від частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів
 Розраховано за: [15–16]

З усіх досліджуваних факторів стабільно пряму залежність мають зростання індексів «Добробут» та «Гідна праця». Зростання індексу «Добробут», за незмінних інших факторів, забезпечує максимальне значення частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів до 50,3 % при значенні індексу «Добробут» 0,90. Зростання індексу «Освіта», за незмінних інших факторів, забезпечує максимальне значення частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів до 46,1 % при значенні індексу «Освіта» 0,88, зростання індексу «Комфортне життя» до максимального значення приводить до частки податкового нагромадження в структурі місцевих доходів

до 52,2 % при значенні індексу 0,61 (зростання цього індексу приводить до зростання змінної лише до деякого значення (рис. 4.), після якого значення змінної починає зменшуватися за умов зростання цих факторів.

Перевірка адекватності використаної моделі показала, що покращення вхідних значень, що відображають характеристики людського розвитку регіонів, має неоднозначні результати вихідного значення. Це дозволяє досить оперативно та обґрунтовано оцінити рівень та потенціал зміни частки податкового нагромадження в структурі місцевих бюджетів в результаті зміни складових регіонального індексу людсько-

го розвитку.

Висновки. Сталий розвиток України та її регіонів – один з пріоритетів державної та регіональної політики. За умов фінансової децентралізації ресурсне забезпечення політики сталого розвитку на регіональному рівні зростає суттєво. Так, за даними Мінрегіону, зростання залишків бюджетних коштів на рахунках місцевих бюджетів в 2016 р. склало 35,5 %. Місцеві органи влади отримують можливість не лише фінансування поточних витрат, соціальної сфери, але і безпосередньо вирішувати питання економічного розвитку громад. Першочергово, – це проекти, завдяки яким створюються нові виробництва, робочі місця, зростають бюджетні надходження. Тим самим робиться внесок у підвищення збалансованості і стійкості місцевого та регіонального розвитку.

Дослідження взаємозалежності складових регіонального індексу людського розвитку, із інструментарієм бюджетно-податкової політики, дозволяє ідентифікувати її рівень та визначити обмеження. Запропонований підхід до використання методів нечіткої логіки дозволяє, маючи динаміку оцінок рівня сталого розвитку регіону за певний період часу, передбачати рейтингову оцінку на перспективу. Досягнуті результати дають підстави для практичного застосування відповідних моделей у прогнозуванні соціально-економічного розвитку регіонів України. У подальших дослідженнях планується розширити кількість факторів та поліпшити їх структурованість, оскільки складові сталого розвитку повинні оцінюватись максимально комплексно, включаючи економічну ефективність, соціальну спрямованість та екологічну доцільність.

Література

1. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: Монографія / З. В. Герасимчук – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 528 с.
2. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б. М., Дорогунцов С. І., Міщенко В. С. та ін.] – Київ : РВПС України. 1999. – 716 с.
3. Національна парадигма сталого розвитку

України / за заг. ред. академіка НАН України, Б. Є. Патона. – К. : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 72 с.

4. Хвесик М. Парадигмальний погляд на концепт сталого розвитку України / М. Хвесик, І. Бистряков // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 4–12.

5. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання: Монографія; за наук. ред. д. е. н., проф. Вахович І. М. – Луцьк : Волиньполіграф, 2014. – 331 с.

6. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – 176 с.

7. Sustainable development indicators: European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/indicators/socioeconomic-development>

8. Шаститко А. Бюджетный процесс в стратегиях социально-экономического развития (постановка проблемы) / А. Шаститко, М. Овчинников. – Вопросы экономики. – 2008. – № 3. – С. 134–151.

9. Медведев Н. Л. Местное самоуправление в зарубежных странах (информационный обзор) / Н. Л. Медведев, А. И. Ракитов. – М. : Юрид. лит-ра, 2010. – 239 с.

10. Європейська регіональна політика: нахнення для країн, що не входять до ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international_external_uk.pdf

11. Заде Л. А. Тени нечетких множеств / Л. А. Заде // Проблемы передачи информации. – 1966. – Том 2, выпуск 1, с. 37–44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathnet.ru/links/fc0ca722010d14e9a6de2b593e337931/ppi1943.pdf>

12. Ротштейн О. П. Интеллектуальные технологии идентификации: нечеткие множества, генетические алгоритмы, нейронные сети / О. П. Ротштейн. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 1999. – 320 с.

13. Интеллектуальные технологии моделирования в информационно-аналитической системе государственной податковой службы : монография / за заг. ред. Л. Л. Тарангул. – К. : Алерта, 2010. – 358 с.

14. Лук'яненко О. Д. Комплекс моделей оцінювання інвестиційного потенціалу України / О. Д. Лук'яненко, І. В. Мірошниченко // Нейрон-нечіткі технології моделювання в економіці. – 2016. – № 5. – С. 93–122. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfimte.com/assets/journal/5/Lukianenko_Miroshnichenko.pdf

15. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>;

16. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ
ЕВРОПЕЙСКОГО ПОДХОДА К ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

*Л. Е. Петкова, д. э. н., профессор, Д. Ю. Марущак, к. э. н., старший преподаватель,
Черкасский государственный технологический университет*

В статье рассматриваются вопросы оценки устойчивости развития регионов Украины. Предложен обновленный с учетом децентрализации подход к определению уровня влияния бюджетной политики, на взаимодействие экономической эффективности, социальной и экологической составляющих регионального развития. Повышение социально-экономической эффективности реформ в Украине рассматривается через изменение накопления в структуре доходов местных бюджетов. Показано значение предложенного подхода в усилении уровня обоснованности дальнейших изменений региональной политики устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, регионы, реформы, децентрализация, качество развития.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE REGIONS IN THE CONDITIONS OF
THE EUROPEAN APPROACH TO DECENTRALIZATION

*L. E. Petkova, D.E., Prof., Cherkasy State Technological University,
D. Yu. Marushchak, Ph. D (Econ.), Senior Lecturer, Cherkasy State Technological University*

The issues of assessing the sustainability of Ukrainian regions development are dealt with. A renewed approach impact, updated in the conditions of decentralization, to determining the level of budgetary policy on the interaction of economic efficiency, social and environmental components of regional development is proposed. The increase of socio-economic efficiency of reforms in Ukraine is considered through the change in the accumulation in the structure of local budgets revenues. The value of the offered approach is revealed in the strengthening in the justification for further changes in the regional sustainable development policy.

Keywords: sustainable development, regions, reforms, decentralization, quality of development.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Г. М.

Надійшла до редакції 15.08.17.

УДК 332.01

МІСЦЕ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ В ПРОСТОРОВОМУ УПОРЯДКУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Я. В. Книш, к. е. н., Запорізький національний технічний університет,
yana-vadimovna@ukr.net*

У статті розкрито основні теоретичні підходи до визначення сутності поняття «регіон». Створено групування існуючих трактувань категорії «регіон» на основі наявності або відсутності спільних ознак у визначеннях. Визначено місце економіки регіону в просторовому упорядкуванні національної та міжнародної економічних систем.

Ключові слова: регіон, економіка регіону, регіоналізація економіки, місце регіону в господарському комплексі країни.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економічного простору та інтеграції України до Європейського Союзу, зростає безпосередня участь регіонів. В умовах міжнародної конкуренції певні регі-

они в рази більш розвинуті ніж окремі європейські держави і виступають активними учасниками на міжнародному ринку. Активізація процесів регіоналізації потребує уточнення сутності поняття «регіон» та ви-